

A SZLOVENSZKÓI ÁLTALÁNOS MAGYAR TANÍTÓEGYESÜLET ÉS A PEDAGÓGIAI LAPOK

PETHEŐ ATTILA

ABSTRACT

The peace treaties that ended the First World War annexed the northern part of Hungary to the newly formed Czechoslovakia. In 1920 and the following years, this led to a complete reorganization of the Hungarian-inhabited areas. In May 1922, the statutes of the first Hungarian Teachers' Association in the Highlands (Felvidék) after Trianon were adopted, and it was during this period that the Hungarian teaching community in the Highlands began to organize itself. The Slovak General Hungarian Teachers' Association was founded. The secular teachers gathered around a press product called Magyar Tanító.

BEVEZETÉS – AZ OKTATÁSÜGY HELYZETE A TRIANON UTÁNI CSEHSZLOVÁKIÁBAN

Az első világháborút lezáró békeszerződésekkel Magyarország északi része az újonnan alakult Csehszlovákiához lett csatolva. 1920-ban és az azt követő években ez teljes átrendeződést vont maga után a magyarok lakta területeken. Egy csapásra olyan jogokért kellett folyamodnia a magyarságnak, amelyek, mint kisebbségnek a létét jelentették az új államban. Természetesen az is nehezítette a közösség helyzetét,

hogy a határ módosulásával több tízezer értelmiségi hagyta el korábbi otthonát kitoloncolás vagy egzisztenciális kényszer következtében.

A csehszlovák államhatalom fontos feladatának tartotta a magyar nyelvű oktatás visszafejlesztését, a felsőfokú oktatás terén pedig a teljes leépítést. Az 1919. április 3-án a csehszlovák törvényhozás által elfogadott 189/1919. sz. törvény adott alapot a kisebbségi iskolák szervezéséhez és fenntartásához. A nyelvtörvény részét alkotta az 1920. február 29-én elfogadott alkotmánynak. „A csehszlovák alkotmány 131. §-a kimondja, hogy azon városokban és kerületekben, ahol a csehszlovák állampolgárok jelentős hányada másnyelvű, mint csehszlovák, alkalmat kell adni ezen csehszlovák polgárok gyermekeinek, hogy saját nyelvükön taníttassanak.”¹

A nyelvtörvény 5.§-a az iskolák tanítási nyelvével foglalkozott: a nemzetiségi kisebbségek számára szervezett iskolákban az ő nyelvükön tanítanak, és kulturális intézményeik igazgatási nyelve is ugyanaz. Ugyanitt, az 1920. évi 122. számú nyelvtörvényben 20%-ban határozta meg az állam azt az arányt, ami felett nemzetiségi iskolát lehet alapítani.² Az elemi, a polgári és magániskolákra az 1919. április 3-i törvény volt irányadó, ez háromévi átlagban legalább 40 iskolakötelest írt elő az elemi iskolák, 400-at pedig a polgári iskolák szervezésénél. Az oktatás pedig azon a nyelven folyt, amilyen anyanyelvű tanulókról van szó. A törvény a polgári iskolák esetében nem kötötte meg a művelődésügyi miniszter kezét. A törvényhez szükséges végrehajtási rendeletet sosem adták ki, ami ártott a magyarságnak.

A középiskolákra és tanítóképzőkre az 1923. június 8-i törvény vonatkozott.³ E törvényt azonban sosem alkalmazták, hiszen a szlovákiai országrészben külön rendeletnek kellett volna intézkednie az életbelépésről. Ez azt jelentette, hogy a tárgyalt területen tulajdonképpen egyedülként a Csehszlovák Köztársaság Alkotmánya lehetett volna a magyarság számára mérvadó, hiszen ez biztosíthatta volna a törvény előtti egyenlőséget.

A tankötelezettség Csehszlovákiában 6-tól 12 éves korig tartott, így az elemi iskolák hatévesek voltak. A népiskolák fenntartója lehetett az állam, a községek, a felekezetek, intézmények, társaságok és magánszemélyek is. Csehszlovákiában csupán 1922-ben, a „kis iskolatörvényben” mondták ki a nyolcéves általános tankötelezettséget. Az 1921/22-es tanévben a magyarságnak 845 elemi iskolája működött (ebből 727 Szlovénországon, 118 Kárpátalján). Ezekben az intézményekben 119 730 diák tanult. Ezzel szemben az 1925/26-os tanévben a 705 szlovákiai és a 101 kárpátaljai elemi iskolában 91 627 tanult, viszont a szlovák-magyar tanítási nyelvű iskolák száma majdnem megnégyszereződött (8-ról 28-ra). 1930-ban a magyarságnak összesen 735 elemi iskolája volt. 8588 magyar gyermek nem járt magyar népiskolába.⁴ Azt gondolom, hogy az oktatásügyön, azon belül a hétköznapi emberekhez legközelebb álló elemi iskolai oktatáson keresztül látszott, hogy a cseh nacionalista politika már néhány év alatt le tudott szivárogni a közösségekbe. A magyar

közösség tulajdonképpen az új állammal szemben fegyvertelenül állt, és sok helyütt, ahogy látszik, kénytelen volt elfogadni az iskoláik megszüntetését, vagy kéttannyelvű iskolába íratni a gyermekeit. Természetesen az iskolák számának csökkenése nagyban összefügghetett azzal, hogy magyar tanítók nélkül maradtak azok az iskolák, ahonnan a tanító elmenekült, vagy kiebudalták.

A középszintű oktatás egy szegmensét a polgári iskolák jelentették. Polgári iskolába a tanuló az elemi iskola negyedik osztályának elvégzése után iratkozhatott be. Az 1921/22-es tanévben 19 magyar tannyelvű polgári iskola működött (Pozsony, Érsekújvár, Komárom, Ipolyság, Léva, Losonc, Rozsnyó, Kassa és a Beregszász). Ezeket mindösszesen 4087 tanuló látogatta. Az 1925/26-os tanévben a felvidéki 18 iskola megmaradt, de csupán 2485 tanuló látogatta azokat.⁵ Szlovenszkon 1935-re összesen 14 magyar nyelvű polgári iskola működött, ezen kívül három osztályban tanítottak magyarul idegen nyelvű polgári iskolákban, ez 4352 magyar diákot jelentett. Idegen nyelvű polgári iskolákba 1805 magyar nemzetiségű tanuló járt.⁶ Itt kitűnően tetten érhető a cseh nacionalizmus és a szociáldemokrata internacionalizmus közös munkája, hiszen azokat az intézményeket lehetetlenítették el, ahonnan a felvidéki értelmiség indult a polgári életbe. A számadat ugyanakkor csalóka is lehet, hiszen a vegyes területeken ezután lehet, hogy az új államrendhez igazodva a szlovák iskolát választották a szülők, így a magyar iskola egyszerűen kiürült, mint arra Nyitrán is példa volt ebben az időben. Nagyon érdekes Popély Gyula azon meglátása, hogy az, hogy a magyar ajkú izraelita népesség Szlovenszko területén 1910 és 1921 között 106 552 főről 21 584 főre csökkent,⁷ ez befolyással lehetett a magyar iskolát látogatók létszámára is.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az 1920-as évek végétől a szélsőséges nacionalista Szlovák Liga által beindult egy olyan folyamat, ami azt volt hivatott elősegíteni, hogy Felvidék magyarok lakta régióiban minél több szlovák iskola létesüljön. Azokon a településeken, ahol megjelentek a cseh-szlovák telepések, jószerével azonnal iskolát alapítottak számukra. A Szlovák Liga – Popély Gyula szerint – az 1930-as évek közepéig több mint 200 szlovák tannyelvű elemi népiskolát, óvodát és polgári iskolát hozott létre, jórészt magyar nyelvterületen. Ezek az intézmények – jobb felszereltségüknek is köszönhetően – sok helyütt a magyar iskola teljes leépüléséhez vezettek.⁸ Az 1930-as évek elejére azonban új helyzet mutatkozott azzal, hogy a 736 magyar tannyelvű iskola nagy része már felekezeti iskola volt. Az 585 felekezeti elemi népiskolából 340 római katolikus, 189 pedig református volt.⁹ Ezek az egyház által fenntartott iskolák lehet, hogy szegényebbek voltak, de jobban ügyeltek bennük a nemzeti öntudat fejlődésére. Itt a magyarság igazi helytállásról tett tanúbizonyságot, hiszen az egyházat és az államot szétválasztani szándékozó rendszer ellenében az egyházi iskolákba mentette át az oktatást a közösség.

Az új országban a magyar középiskolák helyzete is kedvezőtlen volt. Az 1918/19-es tanévben még 31 magyar tannyelvű középiskola (28 szlovenszkói és 3 kárpátaljai), míg 12 magyar tanítóképző (9 szlovenszkói és 3 kárpátaljai) működött az országban. Ez a szám már az 1919/20-as tanévben drasztikusan csökkent, hiszen Szlovenszkon 13, míg Kárpátalján 3 tarthatta meg tanítási nyelvét. A magyar tanítóképzőkből csak kettő maradhatott. Az állami iskolák tantestületei többnyire egyhangúan kijelentették, hogy nem hajlandóak a csehszlovák állam szolgálatába állni. A pedagógusok egy része Magyarországra távozott, másik része munka nélkül maradt. Az 1920/21-es tanévben már csupán hét önálló magyar középiskola működött a Felvidéken, amelyeket mindösszesen 5576 diák látogatott.

Külön szót érdemel a Felvidéken található szakiskola is, hiszen a húszas évek elején már csak a munkácsi iskola volt teljesen magyar nyelvű, míg több intézménynek volt magyar tagozata. Az alacsonyabb fokú gazdasági szakiskolák közül csupán a komáromi kétéves gazdasági iskola működött magyar oktatási nyelvvel. 1921 és 1926 között 5,3%-kal csökkent a magyar polgári iskolák száma akkor, amikor az egész országban 12,4%-kal gyarapodott. A cseh és szlovák polgári és középiskolai tanulók száma több mint ötvenszeresét tette ki a magyar nyelvű polgári és középiskolákban tanuló magyarok számának, holott az 1921-es népszámlálási adatok szerint a csehszlovák lakosság a magyar nemzetiség létszámának a kilencszerese volt.

Az elszlovákosítási szándék olyan méreteket öltött, hogy a 1920-as évek végére már csak a polgári iskolák 10%-a volt magyar tannyelvű, vagy olyan intézmény, ahol párhuzamos osztályban lehetett magyarul is tanulni. 1918 után megszűnt a lévai, a rosznyói és az ungvári magyar gimnázium. Az 1927/1928-as tanévben hat magyar tannyelvű középiskolában folyt oktatás. A Teljhatalmú Minisztérium kormánytanácsosa, Ján Šimkovič, az iskolákkal kapcsolatban leírta, hogy a csehszlovák kormány az összes elemi iskola államosítása előtt valamennyi egyházi középiskolát is államosítani fogja, hiszen egyébként is minimum 50%-kal járul hozzá ezek fenntartási költségeihez.¹⁰ Ezzel valószínűleg nem feltétlenül csak magyarellenes cselekedetre szánták magukat, hanem sokkal inkább az egyházakat akarták támpilléreitől megfosztani. A szlovák katolikusság, ami az országban számszerű többségben volt, már korábban is tiltakozásának adott hangot, amikor például az ideiglenes Nemzetgyűlésbe többségében evangélikusokat kooptáltak a csehek. Olykor a szlovákok ellenében képviselte a cseh érdekeket például az evangélikus Vavro Šrobár teljhatalmú miniszter, vagy Milan Hodža későbbi agrárminiszter, de a politikus Milan Rastislav Štefánik is.¹¹

Az állam közoktatásügyi nacionalista politikáját jól jellemezte, hogy a tanügyi igazgatásban – a minisztériumtól a járási tanfelügyelőségekig – nem kapott helyet magyar nemzetiségű pedagógus, és egyetlen magyar állami gimnázium élén sem

állt magyar igazgató. A magyarságnak 31%-kal volt kevesebb iskolája, mint amennyi a hivatalos népszámlálási adatok szerint megillette volna.¹²

A felsőfokú oktatásban következett be a leghatározottabb és legerőszakosabb csehszlovakizáció. Az új hatalom letéteményesei közül Vavro Šrobár, Szlovákia első teljhatalmú minisztere jelentette ki először 1919-ben, hogy semmi szükség nem lesz az új országban magyar nyelvű felsőoktatásra. A magyar tannyelvű pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemet felszámolták, az új pozsonyi egyetem neve Univerzita Komenského lett, az 1919. november 11-én kibocsátott, 595/1919. sz. kormányrendelet értelmében. Az itteni jogi kar 1921. júliusi hatállyal való megnyitása törölte véglegesen az Erzsébet Tudományegyetemet – ami már 1919 óta Budapesten is működött „menekült” egyetemenként – a csehszlovákiai felsőoktatási intézmények sorából. Érdekes tény, hogy az 1922/22-es tanévben a csehszlovák egyetemekre 897 magyar nemzetiségű hallgató iratkozott be, akik közül 686 a prágai és a brünni, német tannyelvű egyetemeken tanult. A húszas évek közepén a 779 magyar anyanyelvű egyetemi és főiskolai hallgatóból még mindig 538 iratkozott német intézménybe.¹³ Az így fogyó magyar értelmiségi utánpótlás számára lételem volt az elérhető felsőoktatás, pontosabban az olyan magyar nyelvű felsőoktatás, ami nem hordozza magában azt a veszélyt, hogy az egyetem elvégzése után a diplomás felvidéki magyarok nem térnek haza. Mivel a magyarországi egyetemeket választók ebben az időben nem is remélhették, hogy diplomájukat gond nélkül honosíthatják, a magyar közösségnek abban kellett gondolkoznia, hogy lehetővé tegye a szülőföldön való tanulást az ifúságnak. Az otthoni felsőoktatásban tanulókkal is foglalkozott a közösség, 1925-ben létrejött a Magyar Akadémikusok Keresztény Köre, majd a baloldalra tolódó Sarló mozgalom, de egyik sem pótolta a magyar felsőfokú oktatást.

ÖNSZERVEZŐDŐ PEDAGÓGUSOK

1922. májusban elfogadták a Trianon utáni első felvidéki magyar tanító egyesület alapszabályát, így elmondható, hogy ezekben az időkben kezdte megszervezni magát a felvidéki magyar pedagógustársadalom. Ez a tanítói egyesület nevezhető tulajdonképpen a jelenlegi Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége elődjének. A tanítói egyesületet és annak lapjának kormányát is jórészt felvidéki reformátusok tartották kézben.

1921. április 3-án tartották az országos magyar tanügyi egyesület (későbbi Szlovéniai Általános Magyar Tanítóegyesület) előkészítő értekezletét, amit a Református Egyház és Iskola című lap is hirdetett.¹⁴ Ekkor már néhány hónapja működött a Magyar Tanító című lap, amelynek első szerkesztői Weiss Kornélia, Banai Tóth Pál, Kanozsay József és Homma Jolán, illetve Mitterholzer Ágoston voltak¹⁵,

Martin Ježo felelősségvállalása mellett, aki ebben az időben Komáromban, mint állami iskolai inspektor tevékenykedett, mivel Sopronban végzett tanítóként, jól beszélt magyarul, így alkalmas volt arra, hogy az állami szervek felé garanciát vállaljon az ülés szabályszerű lefolytatásáért. A tanfelügyelő közreműködésével alkotak alapszabályt (ezt csak egy esztendő múltán legitimizálták az állami szervek), majd tartottak alakuló közgyűlést a tanítói kar képviselői 1921. május 12-én, ahol 600-700 tanító gyűlt össze a Komáromi Kultúrpalotában.¹⁶ A Komáromi Lapok vezércikkben üdvözölte az összejövetelt és a sérelmek rendezését látta legfontosabb feladatnak.¹⁷ Itt megválasztották a vezetőséget és felterjesztették a miniszter elé az elfogadott alapszabályt. Ezt az alapszabályt egyébként Komárom megye zsupánja terjesztette a teljhatalmú minisztérium elé, majd onnan került az Iskolaügyi Referátushoz, onnan a prágai Iskolaügyi és Nemzetművelődésügyi Minisztériumhoz. A Református Egyház és Iskola lap felelős szerkesztője vezércikkben üdvözölte a felvidéki magyar tanítók önszerveződését, és jelezte, hogy az alapításnál ott voltak a református tanítók is.¹⁸ A Magyar Tanító szerkesztését a komáromi közgyűlés határozata szerint 1921. augusztus 1-től szerkesztőbizottság irányította, amelyet Banai Tóth Pál vezetett. Az egyesület létrehozásával az volt a céljuk, hogy egy erős szervezetbe tömörítse a magyar tanítóságot, hogy azok egy táborot alkossanak. Tudatában voltak annak is, hogy az új állam kormánya nem fog több hasonló egyesületet engedélyezni. A lapban azt határozták meg feladatként, hogy elkezdjék a helyi, a járási és a megyei struktúrák szervezését a pedagógusok.¹⁹ A törekvéseik között azonban kiemelten szerepelt, hogy a tanítóság és a tanárság fizetését rendezzék, hogy a tanító és a tanár között fizetési különbség ne legyen, akár állami, községi vagy felekezeti iskolában tanítson az illető. Hasonlóan fontosnak tartották a tanítói nyugdíjak ügyét is.²⁰

Ugyanebben az évben kezdett szerveződni a református tanítóság és lelkesedés is. Ahogy a világiak, úgy ők is egy sajtótermék köré gyűltek, ami a Református Egyház és Iskola címet viselte. Az első szám vezércikkében Réz László felelős szerkesztő a belső és külső egység megteremtésének szükségességéről írt, de fontosnak tartotta leszögezni, amit a Magyar Tanító szerkesztősége nem tett meg, hogy: „országos politikával lapunkban nem fogunk foglalkozni”.²¹ A lap szerkesztőinek célkitűzései között a református egyház és társadalom jól felfogott érdekei mentén kívánta a lapot írni, a szabad egyház szabad államban elvet szem előtt tartva. A lap alapításáról, ahogy a felelős szerkesztő, Réz László rozsnyói lelkész személyéről is a szlovenszói tiszáninneri egyház kerületi gyűlése határozott.²² A két lap közötti különbség mindenképpen megmutatkozott abban, hogy amíg a Magyar Tanító kéthetente jelent meg, addig a Református Egyház és Iskola heti rendszerességgel. Ezen felül fontos különbsége a két sajtóorgánumnak, hogy a református lap oldalain sokkal vehemensebben ütköztették az egyházi szervezetet érintő véleményeket,

így több megvilágításban maradt az utókorra a kor egyházának és társadalmának képe. Természetesen a két lap folyamatos szimbiózisban létezett, hiszen az iskolaügyi rendeleteket, amelyeket a Magyar Tanító megjelentetett, rendszeresen közölte a református lap is.

Az Általános Magyar Tanítóegyesület a hivatalos megalakulása előtt élénken részt vett az országos érdekképviselői munkájában. 1921. december 9-én Prágában memorandumot adtak át Vavro Šrobár miniszternek, ahol a nosztrifikációs vizsga, az egyesületi alapszabály elfogadtatása, a tankönyvkérdés és a magyar tanítóképzés ügyében jártak. Kovács Alajos elnök szólt a miniszternek a magyar tanítókat ért sérelmekről, az államnyelv nem ismerése, a végzettséget igazoló okmányok el nem ismerése miatti elbocsátásokról és a felekezeti tanítók bizonytalan helyzetéről is.²³

1922. február 16-án már képviselték az egyesületet egy zsolnai tanítótüntetésen. A nagygyűlésen a fizetések csökkentése és a nyugdíjas tanítók helyzetének javítása érdekében léptek fel közösen a Zemský učiteľský spolok (ZUS) képviselőivel. Itt 2000 tanító jelent meg az ország minden részéről. Martin Ježo, a ZUS titkára és Anton Hancko, a Csehszlovák Nemzetgyűlés képviselője a Szlovák Néppárt színeiben, a ZUS elnöke szóltak a tömeghez.²⁴ A nagygyűlést Martin Orišek, agrárpárti nemzetgyűlési képviselő a Slovenská obec učiteľská nevében támogatta. A megmozduláson Kovács Alajos elnök és Vásárhelyi Károly titkár 60 egyesületi taggal vett részt.²⁵ A gyűlésen a tömeg előtt az elnök magyarul szólt, a titkár tolmácsolt.

Az egyesület vezetőit a szlovák küldöttség tagjaival együtt a köztársasági elnök, T. G. Masaryk is fogadta, akihez Kovács Alajos magyarul intézett beszédet az egyesület nevében. Masaryk magyarul válaszolt a tanítók képviselőjének, és a következőket mondta: „Sem nekem, sem a köztársaság kormányának nem áll a legtávolabbi szándékában sem a köztársaság magyarságának elszlovákosítása, és amennyiben sérelem érné a magyarok jogos kulturális érdekeit, konkrét esetek feltárásával mindenkor teljes bizalommal forduljanak orvoslás végett hozzám!”²⁶

A Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesületet Prágában 1922. március 28-án a Národný domban Kovács és Vásárhelyi képviselte, ahol a 2500 megjelent tanító között többségben voltak a német ajkú pedagógusok, így a felszólalások nagy része németül hangzott el. A küldöttség felkereste a prágai parlamentben az Országos Magyar Kisgazda- és Kisiparos Párt, az Országos Magyar Keresztényszocialista Párt és a Magyar-Német Szociáldemokrata Párt vezetését, és átadták a tanítóság követeléseit.²⁷

1922 szeptemberében a Magyar Tanító arról ír, hogy az egyesületnek az alapszabályát 1922. május 12-én terjesztette fel az egyesület, és július 8-án fogadta el a teljhatalmú miniszter.²⁸ A hiteles alapszabály szerinti első tisztújító közgyűlést 1922. szeptember 28-án Komáromban, a polgári fiúiskolában tartotta a Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület, mint ernyőszervezet. A magyar tárgyalási

nyelvű egyesület politikai és felekezeti ügyekkel közvetlenül nem kívánt foglalkozni az elfogadott alapszabálya szerint, tagja lehetett minden olyan „jelenleg működő vagy nyugdíjazott, tisztán magyar tannyelvű” iskolában működő tanerő, akik a fogadalmat letették, illetve minden hitoktató is.²⁹ A gyűlésen elhangzott, hogy az egyesület iskolai ügyekben a minisztérium felé jogvédőként kíván eljárni, a tanítóság fizetési és egyéb tanítói ügyekből fakadó sérelmeit akarja orvosoltatni, illetve fel kívánja hívni ezekre a Školský referát figyelmét is. Szót ejtettek még a tanítói nyugdíjakról, a honosság rendezésének kérdéséről és a nyelvtudásuk hiánya miatt elbocsájtott tanítók ügyéről is. A közgyűlésen elhangzott, hogy az egyesületnek 1378 tagdíjat fizető tagja van, a Magyar Tanító c. egyesületi lapnak 122 előfizetője.³⁰ Erről az aktusról azonban már nem tudósított a Református Egyház és Iskola, igaz, a zsinat elhalasztása nagyobb hírértékkel bírt ebben az időszakban. A tanítók egyesületének a közgyűlésén pedig a református iskolák tanítóit is érintő sérelmek orvoslása is szerepelt a titkári beszámolóban. Kiemelten foglalkoztak a honosság rendezetlensége miatti államsegély elmaradásával. Sok magyar tanító ugyanis annak ellenére sérelmet szenvedett, hogy az állam felé a fogadalmat letették, a diplomájukat nosztrifikálták. Kiderült a beszámolóból, hogy a honossági törvény különbséget tesz az állami és felekezeti tanítók között, így ennek az ügyintézését is magára vállalta az egyesület.³¹

Az egyesületi munka természetesen ezután is tovább folyt, bár a politika sok esetben rányomta erre a bélyegét, de az egyesület erejét mutatja, hogy közadakozásból saját pedagógusház építésébe is kezdett a későbbiekben.

A tanítók lapja első ízben 1922-ben reagált a tanítóhiányra, igen határozott hangon tiltakozott az ellen, hogy amíg a magyar tanítóknak a honpolgárságot nem adják meg, addig a szlovák tannyelvű iskolákba külföldről hoznak tanerőt. Azt is kiemelik, hogy a honossági törvényt a hivatalnokok úgy értelmezik esetenként, hogy azzal sakkban tarthassák a magyar tanítóság egy részét.³² A honosítás ügye egyébként a legégetőbb problémák egyike volt még 1923-ban is. Ebben az időben még több mint 100 állami tanító állampolgárság iránti kérelme volt a hivatalnokok asztalán. Kiemelik, hogy sokan elkéstek a honosítási kérelem beadásával, de ez amiatt volt, hogy a korábbi és akkori honosítási és illetőségi rendeletek, illetve törvények között nem tudtak eligazodni. Sokan azt gondolták a tanítók közül, hogy a tartózkodási helyük alapján hivatalosan állampolgárrá lettek.³³ Nem volt ez véletlen, hiszen a református lap 1921 nyarán közölte az Antant és Csehszlovákia között 1919. szeptember 19-én létrejött kisebbségi szerződést, amely I. fejezetének 3. cikke úgy ír, hogy csehszlovákiai állampolgárnak ismernek el minden polgárt, akinek lakóhelye, vagy illetősége a Csehszlovák Köztársaság területén lesz.³⁴ Ennek a szerződésnek a szövegét 1921-ben, amikor a honosság kérdése rezonált, több lapszámon keresztül közli a lap.

A tanítóképző felállítását a Magyar Tanító hasábjain már 1921 tavaszán sürgetik, és a megoldását egy a Felvidék magyarok lakta sávjában létrehozandó állami, önálló magyar tanító- és tanítónőképzőben látták.³⁵ (Ezután, 1921 júliusában a Református Egyház és Iskola hasábjain egy szlovenszkoí magyar főiskola felállítását sürgeti Máthé Miklós kisazari lelkész.³⁶) Ugyanitt érveket és ellenérveket sorolnak fel a szerkesztők az iskolák államosítása kapcsán, tulajdonképpen állást határozottan nem foglalva a kérdésben. Javukra írandó viszont, hogy Trianon után az egyetlen óvó- és tanítóképző intézetet, a pozsonyi Szent Orsolya Rend intézményét, a „magyar kultúra megmaradásának” legfontosabb kérdéseként hirdették, a polgári iskolát vagy ennek megfelelő egyéb középfokú iskolát végzett 15 évesnél idősebb lányok körében.³⁷ Később még a köztársasági elnök magyar egyetemisták előtt elmondott beszédére utalva rámutatott a lap, hogy nincs magyar állami tanítóképző, a pozsonyi egyetemen megszűntek a magyar nyelvű előadások, és csak a kassai jogakadémián lehetett egy-két tárgyat magyarul hallgatni. Kiemeli, hogy nem véletlen ez, hiszen az sem az, hogy magyar vidéken a hivatalokban vezető tisztségekbe nem kerülhet be magyar anyanyelvű.³⁸ Az egyesület vezetősége pedig a szlovenszkoí magyar tanítóképző felállításán kezdett el munkálkodni 1923-ban, annak ellenére, hogy azt tapasztalják: minden tanítói állás be volt töltve. De tudatában voltak annak, hogy a készülő, nem állami tanítókra vonatkozó nyugdíjtervezet törvényerőre emelkedése után a tanári kar 10%-os csökkenése áll majd be. Ezen felül a magyar tanítók létszámának emelését tette szükségessé a népiskolák hatosztályosról nyolcosztályosra változása is. Ráirányította a figyelmet arra is, hogy a katolikus tanítóképzőn csak nők tanulnak, illetve, hogy állami támogatás híján rendkívül költséges a növendékek taníttatása a családok számára. Nem ragadtak le a népiskolai tanítók képzésének kérdésénél, hanem elsőként vetik fel hangosan a polgári és középiskolai tanárok képzésének a kérdését is.³⁹ A Tanítóegyesület 1923. február 1-re Komáromba összehívott elnökségi ülésén a 12. pontban tárgyaltak Vásárhelyi Károly főtitkár felvetésére arról, hogy az egyesület csatlakozik Komárom városának tanítóképző felállítására tett kezdeményezéséhez.⁴⁰ A lapból tudjuk meg, hogy létezett magyar nyelvű tanítói tanfolyam Komáromban, aminek elvégzése után a Magyar Tannyelvű Tanítói Vizsgálóbizottság ejtette meg a nosztrifikációs vizsgákat. A tanfolyamot Martin Ježo állami tanfelügyelő, Edvard Markovič fiú polgári iskolai tanár, Holly Antal állami polgári leányiskolai igazgató vezette és tartotta. A hallgatók száma 1923-ban 100 fő volt.⁴¹

Természetesen a tanítók hivatalos lapjának hasábjain a felekezeti oktatás, a valósi nevelés és erkölcs témakörében is kiváló írásokat olvashatunk. A később a lapal nézeteltérésbe kerülő katolikus egyház képviselőjében a Magyar Tanítóban nem kisebb méltóság jegyzett írást, mint Fischer Colbrie Ágoston kassai megyés püspök,

aki amellet érvelt az új oktatásügyi törvény kapcsán, hogy erkölcs és erkölcsi nevelés nem létezhet keresztény alapok nélkül.⁴²

Majdnem egy éven át húzódó vitát olvashatunk a Magyar Tanító hasábjain „A vallás és a népiskola” címmel. A vita elindítója Marcsa György volt, aki a kormány azon tervezetéről írt, hogy azok törvényjavaslatukban a vallásoktatást kivennék az iskolai tantárgyak közül. Kifejtette, hogy a „társadalom morális betegségének egyik oka a vallás iránti hideg közönyösség”.⁴³ Akúcs Béla garamszentgyörgyi református tanító kifejtette, hogy a vallástanításnak az iskolából való kimaradásától a jelen állapotok rosszabbodását nem várja.⁴⁴ Gaál Dezső udvardi református tanító szerint a hit tanát semmiféle társadalmi rendszabály nem tudja pótolni, így a hitnek meglátása szerint meg kell maradnia a népiskolákban.⁴⁵ Molnár János tanító szerint a hit független attól, hogy van-e benne Isten, úgy gondolja, hogy vallástanítással nem lehet erkölcsöt nevelni, így a vallástanítás nélkül sem lesznek erkölcstelenek az emberek.⁴⁶ Nemcsik Béla református tanító a vallástanítás módját nem tartotta helyesnek, de azt vallotta, hogy a vallásoktatásnak az iskolában a helye.⁴⁷ T. L. római katolikus tanító Molnárnak válaszolva írja, hogy a hitetlennek az a „hite”, hogy nincs Isten, igazán semmivel nincs megindokolva. Nem is volna a világon istentagadó, ha a hittel együtt nem járna az „erkölcs” kötelezettsége.⁴⁸ Szintén Molnár János gondolataira reagál Gaál D. református tanító, aki a vallásoktatást pártolja, de kárhóztatta azokat a tanítókat, akik „lanyhán és hézagosan” végzik kötelességüket. Ezért a vallásoktatást meglátása szerint meg kell tartani, de új alapokra kell helyezni.⁴⁹ A vita lezárását, amiben, mint láthattuk, leginkább református tanítók szólaltak meg, ez után az írás után tette meg a lap, tulajdonképpen állást nem foglaltva a kérdésben.

Az 1922-es évek tanítói fizetés-csökkentésekre is reagált a világi tanítóság képviselője, egységben a csehszlovákiai pedagógus szervezetekkel. Figyelemre méltó, hogy a nem állami tanítók bérrendezése mellett is kardoskodtak. Kiálltak amellett, hogy az állami és nem állami (felekezeti) tanítók munkavégzése és díjazása ne essen két mérték alá, és szintén kiemelték, hogy a nem állami iskolák népnevelői tevékenységére szükség van. Rámutattak, hogy az egyházi iskolákban tanul a szlovenszkoí gyerekek nagyobb hányada.⁵⁰ Réz László már 1921 őszén felemelte a szavát a hitoktatók bérezésében megjelenő igazságtalanság kapcsán, hiszen az Iskolai Referátus határozata alapján egy hitoktató órábère megegyezett egy fizikai munkásával.⁵¹ A nem állami tanítók helyzetének rendezése ügyében a Szlovenszkoí Általános Magyar Tanítóegyesület elnöke, Kovács Lajos 1923 januárjában levelet intézett Csehszlovákia összes működő tanítóegyesülete elnökéhez, amiben együttműködésüket kérte. A nem állami tanítók sorsa kapcsán rámutatott arra a lap, hogy a nem állami iskola fenntartói és az állam közti iskolákért folyó harcnak a tanítóság issza meg a levét. A vezércikk írója arra kérte a tanítókat, hogy a jelen helyzetben

tartózkodjanak az államosítás elleni egyéni állásfoglalástól, hiszen, mint írta, a tanítók feladata nem a harc eldöntése, hanem az, hogy a magyar fiatalságot tanítsák és neveljék.⁵²

Természetesen nagy vitát váltott ki a tanítói társadalomban az osztott/osztatlan népiskolák ügye is. A Tanítók Lapjában egy magát x.y.-ként jegyző cikkíró arról írt, hogy sokkal fontosabb lenne, ha településenként egy állami iskolába vonnák a felekezeti iskolák növendékeit, hiszen akkor a több iskola helyett lenne egy, ahol évfolyamonként osztanák a tanulókat. Úgy érvel az állami iskola mellett, hogy nincs református mértan vagy katolikus természetrajz. A közös iskolába ki-ki a maga vallása szerint látogatná a vallási órákat. Természetesen felveti annak a lehetőségét is, hogy legyenek felekezeti állami iskolák, ahol lenne a vallástanításra megfelelő óraszám, a tanítók kinevezésénél az egyház tenne ajánlást. A szerző kiállt a nyolcosztályos iskolák mellett.⁵³ A zsinatnak adott útmutatást a vezércikkben az ismeretlen szerző, amikor arról írt, hogy az államnak az iskolák feletti legfőbb felügyeleti jogát respektálni kell, ahogy azt a jogát is, hogy felekezeti iskolákat működtessen.⁵⁴ Mindezen vélemények akkor igazán érdekesek, ha ismerjük Folprecht iskolaügyi miniszteri tanácsos véleményét 1921-ből, aki azt nyilatkozta, hogy a felekezeti iskolákat minél hamarabb szándékukban áll államosítani, az államosított iskolákban pedig nem kívánnak vallástant oktatni.⁵⁵

ÖSSZEGZÉS

A tanítóegylet és a tanítók lapjainak szimbiózisa a szervezetségre utalt és arra, hogy ezekben a nehéz időkben, amikor a Felvidékről tízezrével üldözték el az értelmiségieket, a tanítói társadalom életképes maradt. Fenti írásunkban a Trianon utáni kezdetekről írunk, de a későbbiekben szükségesnek látjuk, hogy a visszatérés időszakáig vezessük a szálát, hogy felmérhessük az egyháznak a magyar oktatásügy megtartásában betöltött tényleges szerepét Csehszlovákiában.

JEGYZETEK

- 1 Borsody István: A csehszlovákiai magyar iskolaügy. Magyar Szemle, 1935. október, 171.
- 2 Uo. 171.
- 3 Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975. Magvető, Bp. 1977. 52.
- 4 Borsody István: A csehszlovákiai magyar iskolaügy. Magyar Szemle, 1935. október, 172.
- 5 Popély Gyula: Felvidék 1918–1928. Első évtized csehszlovák uralom alatt. Kárpátia Stúdió, Bp. 2014. 190.
- 6 Borsody István: A csehszlovákiai magyar iskolaügy. Magyar Szemle, 1935. október, 172.
- 7 Popély Gyula: A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945. Regio, 1991. 61.
- 8 Popély Gyula: Felvidék 1929–1939. A második évtized csehszlovák uralom alatt. Írott Szó Alapítvány, Bp. 2017. 741.
- 9 Uo. 742.
- 10 CSK teljhatalmú miniszterétől 1921., 2. fond, 1. doboz, Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára (továbbiakban: MREZSL)
- 11 Hamberger Judit: Csehszlovákia szétválása. Egy föderációs kísérlet kudarca. Bp. 1997. 14.
- 12 Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975. Magvető, Bp. 1977. 61.
- 13 Popély Gyula: Felvidék 1918–1928. Első évtized csehszlovák uralom alatt. Kárpátia Stúdió, Bp. 2014. 199.
- 14 Református Egyház és Iskola, I.évf. 13. sz., 1921. március 27., 4.
- 15 Magyar Tanító, I. évf., 1. sz., 1921. január, 4.
- 16 Magyar Tanító, I. évf., 10. sz., 1921. június 1., 1.
- 17 Komáromi Lapok, 42. évf., 38. sz., 1921. május 11., 1.
- 18 Református Egyház és Iskola, I.évf. 22. sz., 1921. május 29., 1.
- 19 Magyar Tanító, I. évf., 10. sz., 1921. június 1., 3.
- 20 Magyar Tanító, I. évf., 7-8. sz., 1921. május 1., 6.
- 21 Református Egyház és Iskola, I.évf. 1. sz., 1921. január 2., 1.
- 22 Református Egyház és Iskola, I.évf. 2. sz., 1921. január 9., 3.
- 23 Magyar Tanító, I. évf., 23. sz., 1921. december 15., 21.
- 24 Magyar Tanító, II. évf., 5. sz., 1922. március 1., 101.
- 25 Magyar Tanító, II. évf., 5. sz., 1922. március 1., 106.
- 26 Magyar Tanító, II. évf., 5. sz., 1922. március 1., 106.
- 27 Magyar Tanító, II. évf., 8. sz., 1922. április 15., 188.
- 28 Magyar Tanító, II. évf., 18. sz., 1922. szeptember 15., 395.
- 29 Magyar Tanító, II. évf., 18. sz., 1922. szeptember 15., 395.
- 30 Magyar Tanító, II. évf., 19. sz., 1922. október 1., 413.
- 31 A Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület Alapszabálya. Spitzer Nyomda, Komárom. 1922.
- 32 Magyar Tanító, II. évf., 24. sz., 1922. december 15., 534.
- 33 Magyar Tanító, III. évf., 6. sz., 1923. március 15., 129.
- 34 Református Egyház és Iskola, I.évf. 26. sz., 1921. június 26., 3.
- 35 Magyar Tanító, I. évf., 4. sz., 1921. március 1., 9.
- 36 Református Egyház és Iskola, I.évf. 30. sz., 1921. július 24., 1.
- 37 Magyar Tanító, I. évf., 12. sz., 1921. július 1., 12.

- 38 Magyar Tanító, I. évf., 18. sz., 1921. október 1., 1.
- 39 Magyar Tanító, III. évf., 4. sz., 1923. február 15., 74.
- 40 Magyar Tanító, III. évf., 4. sz., 1923. február 15., 85.
- 41 Magyar Tanító, III. évf., 7. sz., 1923. április 1., 178.
- 42 Magyar Tanító, II. évf., 24. sz., 1922. december 15., 543.
- 43 Magyar Tanító, I. évf., 4. sz., 1921. március 1., 3.
- 44 Magyar Tanító, I. évf., 6. sz., 1921. április 1., 11.
- 45 Magyar Tanító, I. évf., 7-8. sz., 1921. május 1., 14.
- 46 Magyar Tanító, I. évf., 10. sz., 1921. június 1., 14.
- 47 Magyar Tanító, I. évf., 11. sz., 1921. június 15., 7.
- 48 Magyar Tanító, I. évf., 12. sz., 1921. július 1., 7.
- 49 Magyar Tanító, I. évf., 13. sz., 1921. július 15., 13.
- 50 Magyar Tanító, III. évf., 3. sz., 1923. február 1., 49.
- 51 Református Egyház és Iskola, I.évf. 36. sz., 1921. szeptember 4., 1.
- 52 Magyar Tanító, III. évf., 8. sz., 1923. április 15., 188.
- 53 Magyar Tanító, III. évf., 6. sz., 1923. március 15., 145.
- 54 Református Egyház és Iskola, I.évf. 34. sz., 1921. augusztus 21., 1.
- 55 Református Egyház és Iskola, I.évf. 40. sz., 1921. október 2., 4.